

STEINBACHNÉ BOBOK ANNA

Halak, hajók, hidak és háborúk

A FOLYÓ
(EGY MÁSFAJTA DUNA-ANTOLÓGIA)

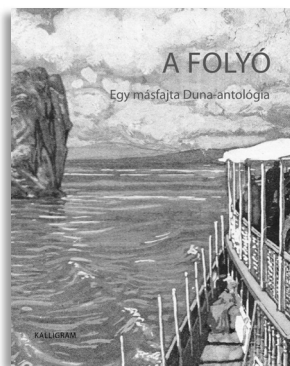
„A Duna nincs, ez a Napnál is világosabb.”
(Esterházy Péter)

A Duna van – itt a kezünkben a bizonyíték: egy Duna-antológia. A folyó tehát van, de természetesen igazat kell adnunk Esterházy Péternek is, a Duna annyiféleképpen van, hogy már szinte nincs is. Abban a pillanatban, hogy átérezzük a Duna kulturális beágyazottságát, a ráíródott metaforákat és szövegeket, a figyelmünk nem is a Dunára irányul, inkább a Duna irányítja és szervezi a figyelmünket, az antológia pedig lassan és szívós munkával belehelyezi olvasóját a földrajzi-irodalmi tájba.

Nem véletlen, hogy Esterházy Hahn-Hahn grófnőjéhez többször visszatér az antológia, a hátsó borítón éppúgy feltűnik, mint a bevezető tanulmányokban vagy ártatlanul megbújva a többi szemelvény között. A posztmodern szöveg-, kultúra- és tájelfogás nem elméleti megfontolás, hanem mai olvasási gyakorlatunk működésmódja, az antológiaforma és ez a gyűjtemény pedig kedvez működésbe lépésüknek. A huszadik századi szerzők között pedig olyan gyakran tűnnek fel a 19. századi polihisztor, Johann Georg Kohl útleírásai, hogy bátran tekintetjük a kötet történeti kiindulópontjának is.

A bevezetőben a kötet elé állított cél nem kevesebb, mint hogy az összeállítás úgy tárja az olvasók elé a Duna-szövegfolyam részleteit, hogy azok felszikkrazzanak, dialógusba lépjenek egymással. Ez szerencsére jó pár alkalommal meg is

Szerkesztették:
Király Edit – Olivia Spiridon
Pesti Kalligram
Budapest, 2022
524 oldal, 4990 Ft

történik, az olvasó preferenciáitól és érdeklődésétől függően, néhol erősebben, néhol gyengébben.

A kötet meghatározó jegye, hogy minden tematikus blokkhoz tartozik egy tájékoztató jellegű bevezető, miniatűr tanulmány. Ez egyrészt indokolja a témaválasztást, másrészt bemutatja a választott szövegrészeket és szerzőiket – ez a fajta támpont nagyon hasznos ebben a sokrétű kötetben –, végül pedig felajánl kapcsolódási pontokat, értelmezési irányokat, de nem korlátozza, inkább csak orientálja az olvasót. Iránymutatásra szükség van ebben a hatalmas fikciós és nem fikciós szövegtömeghez és számos Duna menti nép irodalmát átfogó kötetben. A blokkok közti kapcsolatokat jelző utalások pedig arra sarkallnak, hogy a kötetben keresztbe-kasul keressük az összefüggéseket.

A motívumalapú kötetfelépítés előnye, hogy a táj földrajzi valóságáról átkerül a fókusz a kulturális beágyazottságra, nem egyetlen Duna-olvasatot kínál fel, hanem számos, egymás mellett létező és egymás ellen feszülő megközelítést. Azonban akadnak olyan fejezetek, melyekben a felületes tematikus kapcsolódáson kívül más nem is igen kapcsolja össze a bemutatott szövegrészeket. A *Hidak* és a *Folyók találkozása* című blokkok szövegei például nem könnyen lépnek interakcióba egymással, talán a két öngyilkosságot tematizáló részlet kivételével. A *Határok* vagy az *Átkelések* esetében sokkal termékenyebb a szövegválasztás.

A kötet korlátait sokszor szétfeszítenék a szövegek. Gyakran előfordul, hogy hosszabb idézet jobban olvashatóvá tenné a gyűjteményt, különösen a kötet elején. Azonban ahogy hömpölyög előre a szövegfolyam, egyre könnyebbé válik az olvasás, az újra felbukkanó helyszínek és események nyomán ismerőssé válik a Duna mente, a kötet adta térbeli és időbeli tájékozottság lassan otthonossággá válik. Az antológia gondosan megalkotott szerkezete, a fejezetek egymásra épülése pedig egy kicsit elmozdítanak a regényolvasás irányába, ha eléggé távan értelmezzük a műfajt. És miért ne tennénk. Ha van lexikon-regény, lehet antológia-regény is. Ne feledjük, hogy Okopenko Lexikon-regényéből négy szemelvény került az antológiába, ezzel is jelezve: a folyó nem lineáris megközelítése kulcsfontosságú.

A regényszerű antológiaolvasás nem egy nagy, egységesítő narratíva felismerését jelenti, hanem a töredékek kapcsolatrendszerének feltérképezését. A töredezettség *A nagy kapocs* című blokkban is mindvégig megmarad. Ebben a fejezetben nyerünk bepillantást a Duna-metaforák sorába, a kulturális és politikai identitásképzés történetébe és a birodalomépítő jelképek továbbírásának lehetőségeibe is.

A jelképek mellett bőven tarkítják a kötetet nyomtatott képek is. Ezek arra invitálják az olvasót, hogy újabb és újabb kapcsolatokat keressen az időben egymástól messzire szakadt Duna-ábrázolások között, vesse össze Danubius folyamistént az ercsi folyamistennel, aki egy doboz Sopronitól lezavulva tá-

masztja a korlátot, közvetlenül „a Duna ezüstszalagja” előterében és Grillparzer emelkedett sorai után. Ezek a képek a legkézzelfoghatóbb jelei annak a ténynek is, hogy a Duna-antológia maga is aktív alakítója Duna-látásmó-dunknak és Európa-szemléletünknek.

A konkrét folyó menti helyszínek (*Forrás, Ártéri erdők, Hidak*) közé egyre több nehezen megragadható, a kulturális értelmezéseket előtérbe helyező fejezet vegyül. Egyes fejezetek, különösen a Vaskapu-erőmű építésének áldozatul esett Ada Kaleh történetére reflektáló *Az elsüllyedt sziget*, önmagában megálló, kerek kis világot képeznek a kötetben. A történelmi traumákat feldolgozó fejezetek (*Háború, Vereségek, Menekülés és üldöztetés, Büntetőtáborok és eldugott helyek*) az antológia legkatartikusabb részei, az Európa-, szűkebben véve Közép-Európa-szemlélet szempontjából a kötet magját alkotják, és arra sarkallnak, hogy a XX. századi pusztulás fényében újraolvassuk a kötet elejét, és más szemmel tekintsünk a dunai tájra.

Az antológiát lezáró fejezetek jó érzékkel vezetnek egyrészt a jelképként, metaforaként értett Duna irányába, másrészt vissza a folyó fizikai jellemzői-hez (*Színek*). Ezek a fejezetek nem emelnek fel a borzalmakból, nem nyújtanak pátosszal telt olcsó megoldást a térség kínzó kérdéseire. Helyette érzékelhetővé és átélhetővé teszik, hogy a folyó földrajzi valósága, és történelmi-kulturális jelentésrétegei elválaszthatatlanul egybefonódnak. A kérdés, hogy vajon létezik-e a Duna, vagy csak kulturális tapasztalatainkon keresztül érzékelhető, az antológiát végigolvasva már nem releváns. Az olvasó kéretlenül is megtapasztalja, hogy a két szféra egymástól elválaszthatatlan. Néha külön tűnnek fel, de egymás nélkül végeredményben nem léteznek, ez táj-szemléletünk alaptermészete.